

היום נלמד בעזרת ה':

בבא מציעא דף קו

(בעמוד הקודם)

גמרא: שאלה: **היכי דמי מכת מדינה:** תשובה: אמר רב יהודה כגון דאישזוף רובא דבאגא: נשתדפו רוב השדות בבקעה.

עולא אמר כגון שנשתדפו ארבע שדות מארבע רוחותיה: של השדה הזו שנשתדפה.

אמר עולא בעו במערבא: בארץ ישראל נסתפקו במספר ספיקות.

נשדף תלם אחד על פני כולה מאי: נשדף רק תלם אחד (= שורת המחרשה) מארבעת השדות שסביבה, והתלם הזה צמוד לשדה הזו שנשתדפה. האם זו 'מכת מדינה' או לא?

נשתייר תלם אחד על פני כולה מהו: ארבעת השדות שסביבה נשתדפו חוץ מתלם אחד הצמוד לשדה הזו שנשתדפה, שהוא לא נשדף. האם זה אומר שאין קשר בין השדפון של השדה הזו לשדות שסביבה, ואם כן השדפון שלה לא הגיע ממכת מדינה?

הספיקות דלהלן מדברות באופן שכל השדות שסביבות השדה הזו נשדפו.

אפסיקא בירא מאי: אם כל השדות שסביבותיה נשתדפו מלבד ארבע שדות הסמוכות לה שהם לא נזרעו כלל, האם הם מפסיקות בין השדות שנשתדפו לשדה הזו, ואם כן הסיבה שהיא נשתדפה אינה קשורה למכת המדינה. או שהם לא מפסיקות, בגלל שהמקבל יכול לטעון אם השדות הללו היו זרועות גם הן היו משתדפות.

אספסתא מאי: כל השדות סביב נשתדפו, מלבד ארבעת הסמוכים לה שהיו זרועות ב'שחת' למאכל בהמה שהם לא נשתדפו. האם הן מפסיקות בינה לשאר השדות,

או שהמקבל יכול לטעון אם הן היו זרועות בתבואה גם הן היו משתדפות. (בגלל שהגזירה משמיים היתה על תבואה).

זרע אחר מאי: אם נאמר בספק הקודם שהאספסתא לא נחשבת הפסקה, מה הדין אם ארבעת השדות סביבה היו זרועות בזרע אחר ממה שהיא זרועה. האם הן מפסיקות (כי הגזירה היא על מאכל אדם ואין הבדל איזה סוג זרע), או שהן לא מפסיקות (בגלל שהגזירה היא זוקא על סוג מסויים של זרע).

חיטי לגבי שעורים כזרע אחר דמי או לא: ואם נאמר בספק הקודם שזרע אחר נחשב הפסקה, מה הדין אם השדה הזו זרועה חיטים והשדות שסביבה זרועות שעורים או להיפך. האן חיטים ושעורים נחשבים כאותו סוג של זרע או לא?

כל העולם כולו בשדפון ושלו בירקון, אי נמי כל העולם כולו בירקון ושלו בשדפון מאי: כל השדות לקו ב'שדפון' (= התבואה התרוקנה מגרעיניה על ידי רוח חזקה) ואילו השדה שלו לקתה ב'ירקון' (= התבואה מתייבשת וצבעה משתנה), האם כיון שזה שני סוגים אין זו מכת מדינה?

*

שאלה: **אמר ליה זרעה חיטי ואזל הוא זרעה שערי:** בעל השדה אמר לחוכר שיזרע אותה חיטים, והוא הלך זרע אותה שעורים. ונשתדפו רוב שדות הבקעה (שהיו זרועות חיטים), וגם השדה הזו הזרועה שעורים נשתדפה.

האם החוכר יכול לטעון גם אם הייתי זרע חיטים היא היתה משתדפת, או שבעל השדה יכול לטעון לו אני התפללתי בתחילת השנה שה' יצליח את החיטים שלי ואם היית זרע חיטים היה מתקיים בי הפסוק "וְתִגְזַר אֹמֶר וַיִּקַּם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ נִגְהָ אֹר" כלומר ה' היה מקשיב לתפילה שלי והיה שומר רק על השדה שלי. אבל בגלל שזרעת אותה שעורים הפסדתי.

תשובה: **מסתברא דאמר ליה וכו'.**

שאלה: **נשתדפו כל שדותיו של מחכיר:** בכל מקום שהן נמצאות בעולם, וגם השדה הזו נשתדפה, אך לא נשתדפו רוב שדות הבקעה שבה נמצאת השדה הזו. האם מכיון שלא נשתדפו רוב שדות הבקעה אין זו מכת מדינה והחוכר מפסיד, או שהחוכר טוען לו המזל שלך גרם שהשדה הזו תישדף ולא המזל שלי, שהרי נשתדפו כל שדותיך אפילו שהם בבקעה אחרת.

תשובה: מסתברא דאמר ליה אי משום לתאי זידי הוה משתייר לי פורתא כדכתיב "כי נשארנו מעט מהרבה": המחכיר טוען לחוכר אם זה היה בגללי, הקב"ה היה משאיר לי משהו קטן מנכסי, כי כך היא הנהגת שמים. ואם לא נשאר לי כלום, זה בהכרח שהמזל שלך גרם שתשדף השדה שחכרת ממני, כדי שתשלם לי על החכירות, ועל ידי זה גופא ישאר לי קצת מנכסי (תוס').

שאלה: נשתדפו כל שדותיו של חוכר: אפילו שהם נמצאות בבקעה אחרת, ובמקביל נשתדפו רוב שדות הבקעה כולל השדה הזו. האם מכיון שרוב שדות הבקעה שבה השדה הזו נשתדפו זו מכת מדינה. או מכיון שנשתדפו כל שדותיו של החוכר בכל מקום שהם, יכול לטעון לו המחכיר המזל שלך גרם.

תשובה: מסתברא דאמר ליה משום לתאך הוא.

קושיא: אמאי הכא נמי נימא ליה אי משום לתאי זידי הוא, הוה משייר לי פורתא דהוה מקיים בי כי נשארנו מעט מהרבה: מדוע החוכר לא יכול לטעון, כמו שיכל לטעון לו המחכיר למעלה? תירוץ: משום דאמר ליה אי הוה חזית לאישתיורי לך מידי הוה משתייר לך מדנפשך: המחכיר טוען אם היה ראוי להשאר לך משהו הוא היה צריך להישאר מהשדות שלך ולא מהשדה שלי...

הגמרא מקשה על רב יהודה ועל עולא:

מיתיבי היתה שנת שדפון: המוכר שדה בזמן שהיובל נוהג, מוכר את השדה למספר השנים שנשארו עד היובל. ואם המוכר רוצה 'לגאול' את השדה מהקונה לפני היובל (בתשלום לפי מספר השנים שנותרו עד היובל), הוא יכול לעשות זאת רק לאחר שנתיים מהמכירה. ואם לאחר המכירה היתה שנת שדפון, ירקון, או שנת שביעית, או 'כשני אליהו' שלא ירדו גשמים בעולם, השנים הללו אינן עולות למנין השנתיים. עד כאן המשנה.

קתני שדפון וירקון: הגמרא מדייקת מכך שהמשנה משווה את 'שנת שדפון' ל'שני אליהו', שמדובר דוקא בשדפון על כל העולם כמו שהיה בשני אליהו. אבל אם יש בחלק מהעולם תבואה, השנה הזו עולה למנין השנתיים, למרות שבאזור שבו נמצאת השדה יש שדפון! מוכח שאין זו מכת מדינה.

תירוץ: אמר רב נחמן בר יצחק שאני התם דאמר קרא "במספר שני תבואות ימכר לך" - שנים שיש בהן תבואה בעולם: ולכן אם יש תבואה בעולם השנתיים עולות למניין.

קושיא: אמר ליה רב אשי לרב כהנא אלא מעתה שביעית תעלה לו מן המנין דהא איכא תבואה בחוצה לארץ: מדוע שנת שמיטה לא עולה מן המנין, הרי יש תבואה בחו"ל כי שם לא נוהגת שמיטה. **תירוץ:** אמר ליה שביעית אפקעתא דמלכא היא: הקב"ה ביטל את הזריעה בשנה הזו, ולא יתכן שהוא יקרא לה בתורה 'שנת תבואה'.

קושיא: אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא, אלא מעתה שביעית לא תעלה לו מן הגירוע: אם כן ששנת שמיטה אינה עולה מן המנין, המקדיש שדהו ובא לפדותה מההקדש, צריך לשלם להקדש לפי מספר השנים שנשאר עד היובל. אך מדוע הוא משלם גם על שנות השמיטה? היה עליו לגרע מהחשבון את שנות השמיטה.

אלמה תנן: במשנה בערכין 'נותן סלע ופונדיון לשנה' כלומר המקדיש מיד אחר היובל ובא לפדות את השדה מיד, עליו לשלם להקדש חמישים סלעים על-49 שנים. נמצא שהוא משלם סלע ופונדיון לשנה. כי נותר לנו סלע אחד לחלק ל-49 שנים, וסלע אחד = 49 פונדיון.

תירוץ: אמר ליה שאני התם דחזיא למישטחא בה פירי: השדה ראויה גם בשמיטה לשימוש, כגון לשטוח בה פירות. ולכן עליו לשלם גם על השנה הזו.

*

אמר שמואל לא שנו: כל מה שאמרה המשנה שבמכת מדינה המחכיר סופג את ההפסדים יחד עם החוכר, זה דוקא כשהחוכר זרע והגיעה מכת מדינה של חגב או שדפון וגם השדה הזו לקתה עם כולם. אבל אם החוכר לא זרע אותה כלל והגיעה מכת מדינה, החוכר חייב לשלם לו את כל מה שהתחייב. כי בעל השדה טוען לו אם היית זורע אותה היה מתקיים בי הפסוק "לא יבשו בַּעַת רָעָה, וּבַיָּמֵי רָעָבוֹן יִשְׁבְּעוּ".

מתיב רב ששת רועה שהיה רועה וכו': (מדובר ברועה 'שומר שכר' ריטב"א). לא אומרים שאם היה הרועה שם ודאי שהוא היה מצליח להציל, ואם כן הוא חייב. אלא

אומדים את המצב. אם הוא היה יכול להציל, הוא חייב, ואם לאו הוא פטור. עד כאן הברייתא.

ואמאי נימא ליה וכו': מדוע הרועה פטור? בעל הבהמות יכול לטעון לו – אם היית נשאר שם היה מתקיים בי הפסוק שנאמר בדוד המלך **”גַם אֶת הָאֲרִי גַם הַדּוֹב הִכָּה עֲבָדְךָ”**.

תירוץ: **משום דאמר ליה:** אם היה ראוי להתרחש לך נס, הוא היה מתרחש גם לולי הייתי שם. כמו הנס שנעשה לרבי חנינא בן דוסא שעזים הביאו זובים בקרניים שלהם.

קושיא: **ונימא ליה נהי דלניסא רבה לא הוה חזינא, לניסא זוטא חזינא:** בעל הבהמות יטען לו אמנם אני לא ראוי שיעשה לי נס גדול כל כך כמו שנעשה לרבי חנינא בן דוסא, אבל עדיין היה יכול להתרחש לי נס קטן אם היית נשאר שם והיית מכה את האריה. והגמרא נשארת בקושיא.

תני חזא פעם ראשונה ושניה זורעה: אם החוכר זרע את השדה והיא נשדפה או שהגיעה מכת חגבים, הוא חייב לחזור ולזרוע אותה. ואם הוא לא עשה זאת, המחכיר לא מנכה לו מההפסדים.

בברייתא אחת כתוב שרק פעמיים הוא חייב לזרוע, ואילו בברייתא אחרת כתוב שלוש פעמים. סתירה!

לא קשיא הא כרבי הא כרשב"ג: הברייתות נחלקו במחלוקת רבי ורשב"ג, האם בפעמיים זו כבר 'חזקה' או רק בשלוש פעמים.

אמר ריש לקיש לא שנו: כל מה שאמרה המשנה שבמכת מדינה המחכיר סופג את ההפסדים יחד עם החוכר, זוקא כשהחוכר זרע והגיעה מכת מדינה. אבל אם הוא זרע את השדה אך היא לא הצמיחה כלום, המחכיר יכול לטעון לו עליך לחזור ולזרוע אותה שוב ושוב בכל זמן הזריעה, שמא עדיין לא הגיע הזמן של הצמיחה שלה.

שאלה: ועד אימת: עד מתי עליו לחזור ולזרוע? **תשובה:** **אמר רב פפא עד דאתו אריסי מדברא וקיימא כימה ארישיהו:** עד תקופת אדר, שבימים אלו כאשר חוזרים האריסים מהשדות לעיר, מזל 'כימה' עומד מעל ראשם באמצע הרקיע.

[הרחבת הביאור: להבנת הדברים יש להקדים מעט ידע אסטרונומי:

כדור הארץ מסתובב סביב עצמו סיבוב יומי של 24 שעות, במהלכם נראה לעומד על הארץ שהשמש זורחת ושוקעת. מלבד זאת מסתובב כדור הארץ סביב השמש סיבוב שנתי, סיבוב זה נוטה מעט באלכסון מהסיבוב היומי. במקביל לסיבוב השנתי סביב השמש נמצאים 12 קבוצות של כוכבים לאורך המסלול, הקרויות 'מזלות' (וכינו את שמותם לפי דמיון צורתם, כגון טלה, שור). בכל חודש נמצא כדור הארץ במהלך סיבובו סביב השמש במקביל למזל אחר. נמצא שבמהלך החודש כשהכדור מתחיל את הסיבוב היומי שלו (- כשהשמש זורחת) עולה גם המזל המקביל במשך השעתיים הראשונות של היום, ולאחר מכן עם התקדמות הסיבוב היומי מתחלפים המזלות, כל מזל שעתיים מתוך 24 שעות. כשמזל אחד עולה, המזל המקביל לו בקו האופק (בהפרש של שש מזלות) יורד.

מזל 'טלה' שייך לחודש ניסן כי אז הוא מתחיל לעלות בזריחה (ואילו מאזניים שוקע). ובחודש אייר מזל 'שור' מתחיל בזריחה (ועקרב שוקע), ובניסן תאומים וכן הלאה. נמצא שבחודש אדר מזל דגים מתחיל לעלות בתחילת היום, ולאחר שעתיים מזל 'טלה' מתחיל לעלות.

האריסים חוזרים בשעה העשירית לביתם. בשעה זו נמצא הזנב של מזל טלה הנקרא 'כימה' באמצע הרקיע. כי מזל טלה התחיל שעתיים אחרי הזריחה, ושש שעות אחר כך הוא מגיע לאמצע הרקיע (כי הסיבוב של חצי הכדור שהוא קו האופק, 12 שעות) סה"כ שמונה שעות מהזריחה, ולאחר שעתיים נוספות דהיינו בשעה עשירית הטלה עבר את אמצע הרקיע והזנב שלו נמצא באמצע הרקיע.

כך פירש רש"י. תוס' מקשים על פירושו, הרי במשך היום לא רואים את הכוכבים, ורק כלילה יוכלו להבין למפרע שכימה עמד בראש הרקיע בשעה העשירית, וזהו סימן דחוק. ולכן הם מפרשים שהאריסים חוזרים לביתם בתחילת הלילה, ומדובר בתחילת חודש שבט. שאז ארבע שעות אחר הזריחה מתחיל לעלות טלה, ושמונה שעות לאחר מכן הטלה עובר את אמצע הרקיע והזנב שלו מגיע לראש הרקיע, ואז כבר עברו 12 שעות מהזריחה, ומתחיל הלילה ונראים הכוכבים.]

קושיא: **מיתבי רשב"ג משום ר"מ אומר:** שש עונות השנה שהבטיח ה' לאחר המבול הם - זרע, חורף, קור, קציר, קיץ, חום.

רבי יהודה מונה מתשרי, ר"ש מונה ממרחשון: רבי יהודה מקדים למנות את התקופות מתחילת חודש תשרי, ואילו רבי שמעון מאחר למנות אותם מתחילת חשון.

מאן מיקל בכולהו: מיהו המיקל משלושת הדעות הנ"ל ומאחר את זמן הזריעה? הלא הוא ר' שמעון. וגם הוא לא נתן כל כך הרבה זמן עד אדר, אלא רק עד כסליו.

תירוץ: לא קשיא הא דקבלה מיניה בחרפי, הא דקבלה מיניה באפלי: יש הבדל בין סוגי הזרעים. הברייתא מדברת על חיטים ושיפון שהם נזרעים מוקדם בתחילת החורף, ואילו רב פפא דיבר על קטניות ושעורים שהם נזרעים מאוחר עד אדר.

*

למדנו במשנה: רבי יהודה אומר אם קבלה ממנו במעות, בין כך ובין כך (אפילו במכת מדינה) אינו מנכה לו מחכורו:

ההוא גברא דקביל ארעא: מעשה באדם שחכר שדה על שפת נהר ששמו 'מלכא סבא', בשביל לזרוע בה שום. והחכירה היתה במעות. אלא שהנהר נסתם, וזרם למקום אחר. ואז לא היו לו מים להשקות את השדה, ולכן הזריעה לא הצליחה. בא החוכר לשאול את רבא. אמר לו רבא - הנהר הזה לא עשוי להיסכר, ואם כן זו מכת מדינה, ואתה יכול לנכות למחכיר מהסכום שהתחייבת לו. אמרו רבנן לרבא - הרי למדנו במשנה שרבי יהודה אומר שאם חכר במעות אינו מנכה לו. אמר להם - אין מי שחושש לדברי רבי יהודה.

משנה: המקבל שדה מחבירו בעשרה כור: החוכר שדה מחבירו תמורת עשרה כור חיטים מהיכול שתצמיח השדה, והשדה לקתה במכת מדינה והוציאה חיטים גרועות. נתן לו מתוכה את החיטים שהתחייב לו. ואם היא הצמיחה חיטים יפות יותר מהשוק, החוכר לא יכול לתת לו חיטים מהשוק אלא נתן לו דוקא מתוכה.

גמרא: ההוא גברא דקביל ארעא לאספסתא: מעשה באדם שחכר שדה לזריעת אספסתא (= שחת) לבהמות, תמורת כור שעורים לשנה שיקנה אותו מהשוק. הוא זרע בה אספסתא שהיא צומחת תוך חודש. ולאחר מכן חרש את השדה וזרע בה שעורים. אך השעורים לקו ויצאו גרועים.

שלח רב חביבא לשאול את רבינא האם המקרה הזה דומה למשנה שלנו, והחוכר יכול לשלם לבעל השדה את הכור שעורים מתוך השעורים של השדה שלקו, או לא? אמר לו רבינא אין זה דומה למשנה. כי שם הקרקע לא עשתה את שליחותה. כי הוא לקח אותה בשביל לזרוע חטים, והיא הצמיחה חטים גרועות. אבל כאן הוא לקח אותה שבשל אספסתא ואת זה היא הצמיחה מצויין, כלומר היא עשתה את שליחותה, ויתכן שאם היה זורע בה שוב אספסתא היא היתה מצמיחה אותם מצויין. ולכן עליו לשלם לו שעורים מהשוק כפי שהתחייב לו.

הוא גברא דקבל פרדס: מעשה באדם שחכר כרם מחבירו, תמורת עשר חביות יין שיבצור מהכרם הזה. אלא שהיין שבחביות שבצר וסחט מהכרם, החמיץ.

סבר רב כהנא למימר היינו מתני' לקתה נותן לו מתוכה: ואם כן יכול לתת לו את החביות הללו שהיין החמיץ בהם.

אמר ליה רב אשי: אין זה דומה למשנה. כי כאן הכרם עשה את שליחותו והצמיח ענבים טובים. אלא שהיין החמיץ בתוך החביות, וזה כבר תלוי במזל של החוכר. ולכן עליו לשלם לו יין אחר.

ומוזה רב אשי: שאם הענבים התליעו בין הבציר לדריכה, זה נחשב שהכרם לקה. וכן אם החטים לקו בעודם שטוחים בשדה להתייבש, זה נחשב שהקרקע לקתה כי הם עדיין צריכים לקרקע.

משנה: המקבל שדה מחבירו לזרעה שעורים: המקבל שדה בחכירות לזרוע שעורים (בין בתשלום מהיבול או במעות), לא יזרענה חטים. כי החטים מכחישים יותר את הקרקע משעורים. אבל אם חכר בשביל לזרוע חטים, יכול לזרוע בה שעורים, כי הם מכחישים פחות את הקרקע. זו דעת ת"ק.

אבל רשב"ג אוסר. כי אסור לשנות מדיבורו, למרות שאין הפסד לבעל הקרקע (כפי שיתבאר בגמרא).

תבואה לא יזרענה קטניות: כנ"ל, כי קטניות מכחישים את הקרקע יותר מתבואה.